

KS. MAREK T. ZAHAJKIEWICZ

OCHRONA I KONSERWACJA ZABYTEKÓW PODSTAWOWYM ZADANIEM MUZEOLOGÓW

(Wprowadzenie do sesji)

„Konstytucja o liturgii” II Soboru Watykańskiego w rozdz. VII zawiera znamienne słowa na temat sztuki. Na wstępie wspomnianej części dokumentu spotykamy zaszerogowanie sztuki do najszlachetniejszych dzieł ludzkich. Z kolei następuje stwierdzenie, że dąży ona do wyrażenia piękna Bożego. Warto więc przytoczyć w całości te dwa zdania dokumentu soborowego: „Do najszlachetniejszych dzieł ducha ludzkiego słusznie zalicza się sztuki piękne, zwłaszcza sztukę religijną i jej szczyt, mianowicie sztukę kościelną. Z natury swej dążą one do wyrażenia w jakiś sposób w dziełach ludzkich nieskończonego piękna Bożego”. To wszystko uzasadnia kościelny mecenat w tej dziedzinie: „Z tych przyczyn czcigodna Matka Kościół zawsze był przyjacielem sztuk pięknych, stale szukał ich szlachetnych usług i kształcił artystów [...]”. (Konstytucja o Liturgii, VII, 122). Na skutek tego budynki sakralne i w ogóle niemal wszystkie obiekty kościelne, oraz spora ich część wyposażenia przedstawiają wartość artystyczną, albo przynajmniej zabytkową. Kościół stał się siłą rzeczy spadkobiercą wspianiałego dorobku przeszłych pokoleń.

Uświadomienie sobie tych spraw prowadzi logicznie do obowiązku odpowiedniej troski zarówno o budowlę, jak ich wyposażenie i zachowane wszelkiego rodzaju zabytki. Nowy kodeks prawa kanonicznego wspomina o tym krótko, ale zarazem wyraźnie: „Dla ochrony dóbr sakralnych oraz kosztowności należy okazywać właściwą troskę o konserwację i zastosować odpowiednie środki bezpieczeństwa” (Kodeks Prawa Kanonicznego, kanon 1220 § 2). Chociaż i w innych miejscach kodeksu spotykamy myśli dotyczące troski o powierzone dziedzictwo przeszłych pokoleń (np. ta część kodeksu, gdzie w księdze V tyt. II „De administratione bonorum” mówi się o starannym wypełnianiu funkcji dobrego gospodarza własności kościelnych, kanon 1284). W tych krótkich stwierdzeniach kodeksu prawnego zauważamy włączenie się Kościoła w ogólnoswiatowy nurt ochrony i konserwacji zabytków.

Przez ochronę zabytków powszechnie rozumie się działalność mającą na celu zabezpieczenie zabytków i zarazem właściwe ich udostępnienie społeczeństwu. Takim postępowaniem obejmuje się dzieła archi-

lektury, sztuki plastycznej, kolekcje, zbiory muzealne itp. Z pierwszymi próbami ochrony zabytków spotykamy się już w średniowieczu, ale dotyczyło to głównie obiektów sakralnych. Natomiast planowe zabezpieczanie zaczęło się w okresie odrodzenia, kiedy coraz bardziej sięgano do starożytności. Pierwszy urząd konserwatora utworzono w XVII w. na terenie Szwecji. Przełom w. XVIII na XIX przyniósł rozwój państwowej opieki nad zabytkami. Poszczególne państwa zaczęły wydawać rozporządzenia dotyczące zabytków (np. w r. 1831 Grecja wydała zakaz wywozu zabytków za granicę). Zajęto się inwentaryzacją zabytków. Należy nadmienić, że inwentaryzacja w Polsce początkami sięga jeszcze w. XVIII. Natomiast w XX stuleciu w dziedzinie ochrony zabytków rozpoczęła się współpraca międzynarodowa. Między innymi po II wojnie światowej podpisano szereg doniosłych dokumentów dotyczących ochrony zabytków. Również spisano objęty o pierwszorzędnym znaczeniu dla ludzkości, podlegające szczególnej ochronie. Na uniwersytetach powstały odpowiednie katedry konserwacji zabytków, utworzono specjalne instytucje zajmujące się konserwacją. Równoległe z tymi poczynaniami zaczęła ukazywać się literatura fachowa w omawianej dziedzinie i czasopisma specjalistyczne. Podobnie i w Polsce podjęto starania o dotrzymanie kroku tym ogólnoswiatowym pracom. Między innymi w r. 1947 utworzono pierwszą katedrę konserwacji zabytków na Uniwersytecie Toruńskim, powstała Naczelna Dyrekcja Muzeów i Ochrony Zabytków. Utworzono urzędy wojewódzkich konserwatorów zabytków. Przeprowadzono ewidencję zabytków architektury. Wzbogaciła się literatura fachowa (np. w r. 1948 zaczęto wydawać kwartalnik „Ochrona Zabytków”).

Z zagadnieniem ochrony zabytków nierozłącznie jest związana ich konserwacja. Ta ostatnia zajmuje się sposobami zabezpieczania obiektów zabytkowych i dzieł sztuki. W jej zakres wchodzi zarówno usuwanie przyczyn zagrożenia, jak uzupełnianie ubytków i usuwanie zniekształceń. Podobnie zajmuje się zagadnieniem stworzenia odpowiednich warunków przy przechowywaniu i wystawianiu dzieł sztuki. Konserwację należy przeprowadzać po szeregu wstępnych czynności, po zrobieniu tzw. dokumentacji (odpowiednie studia historyczne, sięgnięcie do źródeł archiwalnych, badania naukowo-techniczne). W konserwacji sięgamy do najnowszych osiągnięć poszczególnych dziedzin nauki. Nie może też być jej obca znajomość technologii i materiałoznawstwa minionych wieków. Przy zabezpieczaniu zabytków posługujemy się szeregiem różnego rodzaju metod. W pracach dążymy zawsze do najwierniejszego zachowania oryginału. Mówiąc o konserwacji należy pamiętać o pewnej specyfice szeregu prac, między innymi w takich dziedzinach: konserwacja w zakresie architektury, zabytków malarstwa ściennego, obrazów na płótnie, rzeźb drewnianych, tkanin, ceramiki itd.

Z powyższego wynika, że ochrona i konserwacja zabytków ma istotne znaczenie w trosce o właściwe zachowanie dziedzictwa minionych wieków i przekazanie tego dorobku przyszłym pokoleniom. Sprawy te budzą również żywe zainteresowanie osób pracujących w muzeach. Ośrodek Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne KUL w czasie swojej przeszło trzydziestoletniej działalności już kilkakrotnie poruszał tę tematykę. Tak było np. na pierwszym seminarium muzealnictwa kościelnego zorganizowanym w naszej uczelni w dniach 16—18. IX. 1963, kiedy to wśród innych zagadnień poruszono również konserwatorstwo. Natomiast seminarium muzealnictwa z września 1964 r. poświęcone było

tematowi: „Zagadnienia konserwacji zbiorów sztuki i wyposażenia wnętrz kościelnych”. Zresztą do spraw tych powracano jeszcze później (np. na ostatnim spotkaniu odbytym w dniach 18—19. IX. 1986 referat dr Stanisławy Gomuła pt. Zabezpieczanie obiektów sztuki wycofanych z użytku liturgicznego).

Rozumiejąc wagę zagadnienia, złożoność problematyki i szereg trudności piętrzących się przed osobami troszczącymi się o zbiory kościelne, postanowiliśmy na seminarium muzeologicznym w r. 1988 rozważyć wyłącznie temat konserwacji obiektów sztuki kościelnej. Jesteśmy jednak świadomi, że prezentowana tematyka na tym spotkaniu nie wyczerpuje całości zagadnienia. Pomimo tego zastrzeżenia można żywić nadzieję, że owoc tego seminarium w postaci wydrukowanych materiałów będzie pożyteczny w pracy muzeologów zatroskanych o właściwą konserwację zabytków.

Jednak należy zawsze pamiętać, że szereg naszych kościelnych placówek muzealnych już od dawna dobrze spełnia swoje zadania. Pomimo piętrzących się przed nimi trudności, chlubnie zapisały się na polu szerzenia kultury i opieki nad zbiorami. Między innymi do takich placówek można zaliczyć muzea diecezjalne w Przemyślu i Tarnowie. Podobnie do takich jednostek ostatnio dołączyło Muzeum Diecezjalne w Lublinie, gdzie szczególne osiągnięcia posiada Pracownia Konserwacji Zabytków. Z tego też względu dołączamy artykuły poświęcone tym placówkom.

Wszystkie te instytucje funkcjonują dzięki ofiarnej działalności szeregu pracowników. Nie o nich jednak chcemy w tym miejscu powiedzieć, chociaż bez wątpienia są tego godni. Chcemy wspomnieć o ich mistrzach, o tych którzy dali im wiedzę, a zarazem zaszczepili zapał i poczucie zatroskania o dziedzictwo minionych wieków. Do tych mistrzów bez wątpienia należał niedawno zmarły ks. prof. dr hab. Władysław Smoleń. Od początku istnienia naszego Ośrodka był w ścisłym gronie osób nadających kierunek wszelkim poczynaniom w zakresie historii sztuki i muzealnictwa (przez długie lata referent Ośrodka do spraw muzealnych). On wykształcił na Wydziale Humanistycznym KUL szereg osób pracujących dzisiaj między innymi w muzeach kościelnych. Był członkiem Redakcji naszego czasopisma. Nadawał ton spotkaniom muzeologów organizowanych przez nasz Ośrodek. Jeszcze na ostatnim takim spotkaniu odbytym w r. 1986 dokonał podsumowania sesji wskazując na kościelną ochronę dóbr kultury. Po zakończeniu tego spotkania podejmował nas w niedawno zorganizowanym przez niego Muzeum KUL. Właśnie ks. prof. Smoleniowi w tym miejscu składamy hołd i wdzięczność w duchu chrześcijańskiej ufności obdarzenia go przez Boga wieczną nagrodą. Wyrazem pamięci o nim są artykuły jemu poświęcone.

Tak więc cały nasz blok zagadnień muzealnych składa się z artykułów poświęconych konserwacji zbiorów muzealnych, niektórym muzeom oraz osobie zasłużonej na polu historii sztuki i muzealnictwa — ks. prof. W. Smoleniowi.